

histor Melchisedech Thévenot og mangfoldige katolske Kirkemænd bl. a. tilhørende Kapuciner- og Jesuiterordenerne. Til Kredsen af Stensens danske Korrespondenter horte oprindelig Thomas Bartholin, siden Ole Borch og Johan Brunsmand.

Hvad Indholdet i alle disse mange Breve angaar, behandler de Emner af meget forskellig Karakter og ulige Værd. I Breve til Naturkyndige drøftes indgaaende — næsten som i smaa Afhandlinger — medicinske og geologiske Spørgsmaal, i andre Epistler er det teologiske og filosofiske Synspunkter, der er de fremherskende. Mange Breve vedrører rent personlige Forhold, men i de fleste — fra hans senere Aar — er det pastoralteologiske og kirkeretslige Anliggender, der trykker ham Pennen i Haanden. De udgør da talende Vidnesbyrd om hans nidkære kirkelige Virksomhed især i Hannover og Münster. For dansk Historie er det navnlig af Betydning, at der gennem ikke faa Breve (saaledes Nr. 82, 86, 128, 149, 170, 254, 423) kastes Lys over den katolske Kolonis Stilling i Datidens København.

Til Udgaven af Brevene er føjet en Række »Additamenta«, ialt 49. Mange Aktstykker til hans Historie meddeles her, desuden vidtløftige genealogiske Oplysninger om hans Slægt; Fortegnelse over hans Vennekreds i København, Skildringen af hans Dødsleje og Protokollen optaget ved Aabningen af hans Grav i Firenze 1946. Det ypperste Stykke er dog det hidtil ukendte, saakaldte Chaosmanuskript fra 1659, der tillader et forunderligt levende Indblik i hans Ungdoms Sjælerørelser, i hans Forskningsidealer og brændende religiøse Trang. — Et ypperligt Register afslutter det store Værk.

Stensens Breve og Optegnelser afspejler helt igennem en rigt udrustet Natur, der med samme Glød kan udfolde sig i den strengeste Forskning som i praktisk Kirkestyre. Brevudgaven er et smukt Monument over en fremragende Begavelse og en ædel, stort anlagt Personlighed. Den tjener desuden i lige Grad den utrættelige Udgiver og dansk Videnskab til Ære.

Bjørn Kornerup.

Medens spørgsmålet om sammenhængen mellem portrætter av en enkelt person og disses kildeværdi er mønstergyldigt behandlet i Th. A. Müllers Holbergportrætter, og medens der findes udtømmende behandlinger av en vis gruppe billeder med historiske motiver, fx. i Gudmund Boesens Rosenborgtapeter, er der i Jørgen Paulsens bog *Billeder fra Treaarskrigen 1848. 1819.*

1850. *Tekst. Katalog. Billeder. Udgivet af Det nationalhistoriske Museum paa Frederiksborg* (1952), for første gang på dansk givet en samlet oversigt og kritisk behandling av alle danske billeder vedrørende en enkelt, stor begivenhedsrække og en del av dens personer. Som forfatteren klart gør opmærksom på, falder billederne i to grupper: de absolut samtidige billeder, der udgør en reportage, men som i ret ringe omfang gengiver og kan gengive egentlige kamphandlinger, medens de fleste skildrer livet bag fronten, og de senere udførte billeder, der vel ofte kan være baseret på kunstnerens studier og iagttagelser i felten, men som av kunstneriske grunde eller for at opnå en større populær virkning er bearbejdet og arrangeret. Der er en jævn overgang fra de på basis av kunstnerens selvsyn udførte fremstillinger til de — ofte grove og naive — billeder, der er rene fantasiprodukter. Med rette siger forfatteren, at også de sidste har en vis »kildeværdi«, fordi de er udtryk for tidens stemninger og følelser, og især de naiveste billeder, der i lithografier og træsnit spredtes vidt omkring, er oplysende om, hvordan tidens mennesker opfattede krigen og dens personer.

Efter den fortrinligt skrevne indledning, der både indeholder træffende karakteristikker av de vigtigste kunstnere og principielle betragtninger over billedernes kildeværdi, følger værkets mest omfattende afsnit, et katalog over alle væsentlige danske billeder fra krigen. Det drejer sig om 554 numre, hvorav 125 portrætter, alle forsynet med en præcis beskrivelse, oplysninger om billedets art, mål, kunstner, datering, eventuelle forlæg for lithografiers og træsnits vedkommende og til slut om billedets nuværende eller sidstkendte opholdssted, og enkelte steder er der yderligere oplysninger bl. a. hentet fra nogle av de avbilledes optegnelser. Heri er nedlagt et uhyre og omhyggeligt arbejde, og den, der vil bruge billederne, får alle rimelige oplysninger. Udeladt er tyske billeder, der blot oversigtsmæssigt behandles i indledningen, nogle ret omfattende samlinger av A. P. Madsen og Gustav Møller, der av pladsmæssige grunde kun nævnes i udvalg, og illustrationer i nogle populære værker om krigen. Det havde vel været ønskeligt, om i al fald de vigtigste av disse bøger havde været nævnt og behandlet fx. Vilhelm Holst: *Felttogene 1848.49.50* (1852) og F. K. d. v. s. Johan Fr. Chr. Knudsen: *Danmarks Kamp for Slesvig* (1852—53), da disse bøger utvivlsomt har haft stor indflydelse på den almindelige opfattelse av krigen. Der er gode registre og til slut fortrinlige gengivelser av en række av de vigtigste billeder bl. a. en del portrætter. Her havde det måske været rimeligt at medtage flere billeder av menige soldater, således at

tidens soldatertyper var trådt fyldigere frem. I kataloget nævnes en lang række billeder af menige, især udført af A. P. Madsen, I. C. Lund og Niels Simonsen.

Kunstnerne falder naturligt i tre grupper. Først er der kunstnere, der var med som soldater og derfor kun ganske undtagelsesvis kunne tegne under kampene, men som til gengæld skabte de mest autentiske billeder, og heriblandt fremhæves med god grund Carlo Dalgas' tegning av kampen ved Dybbøl d. 13. april, udført under selve kampen. Den anden gruppe er de malere, der som halv-officielle rapportører fulgte med hæren, I. V. Sonne og Niels Simonsen. Sonne sørgede for at skaffe sig virkeligt overblik over slagenes gang, han var således med både ved Fredericia og Isted, men han og de andre kunstnere bearbejdede i deres færdige billeder deres materiale stærkt, især stræbte Simonsen efter en effekt, der var virkningsfuld under hans merkantile udnyttelse av stoffet. Endelig var der de hjemmeverende malere, der enten gengav begivenheder præget av krigen, men bag fronten, eller som fantaserede over krigsbegivenhederne, ofte frit og som regel dårligt.

Forfatteren anbringer billederne på en evropæisk, kunstnerisk baggrund og viser bl. a. påvirkningen fra Horace Vernet, og han gør rede for N. L. Høyens store indflydelse på en del av kunstnerne, medens han nok i lidt for ringe grad kommer ind på, i hvor stort et omfang rent kunstneriske hensyn har præget billederne. Det er således betegnende, at den betydeligste av kunstnerne, Sonne, bevidst har stræbt i sin farvevirkning, komposition og belysninger at give et helstøbt kunstværk, medens den jævne kunstner A. P. Madsen har søgt nøjagtigt at gengive det set. Interessant er det at se, at medens Simonsen har været en fortrinlig iagttager og derfor i sine studier gør omhyggeligt rede for soldatertyper, våben etc., er hans færdige billeder i høj grad præget av knald-effekt. Sammenligner man Sonnes på stedet udførte studie fra Istedslaget — nr. 284 — med hans færdige billede fra kampen — nr. 283 — ser man, hvordan han ved at ændre lysfordelingen, udfylde forgrunden og flytte soldatergrupper har ændret billedet, men dog i det væsentlige har fastholdt sit første indtryk. Anderledes med Simonsen, hvis skitse fra Isted — nr. 304 — kun er blevet til et lithografi, medens hans store billeder fra slaget — nr. 301 og 302 — er komponeret uden hensyn til denne skitse.

Kunstneriske billeder må som kilde være præget av den særlige subjektivitet, der ligger i kunstnerens æstetiske indstilling udover den subjektivitet, der findes hos enhver iagttager. Selve motivvalget er også subjektivt, men det gælder også for den

mekaniske gengivelse som et fotografi, og da billeder av begivenheder endelig næsten altid er frembragt efter, ofte endda længe efter, at disse har fundet sted, bliver de præget av begivenhedernes betydning og forhold til senere hændelser. Der er imidlertid ingen grund til derfor at forkaste billedernes »beretninger« til fordel for skriftlige vidnesbyrd om de samme begivenheder som militære meldinger og rapporter, dagbøger og erindringer, der også indeholder subjektive momenter og næsten altid er skrevet efter begivenhederne. Selv om man ikke kan identificere og ikke skal trække sammenligningen for hårdt op, kan man måske sige, at et billede som Dalgas' ovennævnte tegning svarer til en melding, Sonnes skitse fra Istedslaget til en rapport, de mange tegninger fra kvarter og bivouak til en dagbog og Sonnes og Simonsens færdige billeder til erindringer, medens Monies' indtogsbillede er en digterisk behandling. Medens det skrevne kan gøre rede for et handlingsforløb, ligger det i stoffets karakter, at billedet kun kan gengive en situation, og heri ligger dets begrænsning. Dette forhindrer imidlertid ikke, at billeder skal medtages, når man samler kilder til en begivenheds historie, blot må også de undersøges kritisk.

Forfatteren viser i sin klare indledning, dels at man i følge sagens natur må tillægge billederne av livet bag fronten størst kildeværdi, fordi de er baseret på den rolige iagttagelse, medens billeder av kamphandlingerne med deres stadige bevægelser næsten udelukkende har erindringen som grundlag. Han påviser, at hvert billede må analyseres kritisk, »det er de enkelte Billeder, der maa klassificeres efter deres Autencitet«, det er ikke nok at vide, at den pågældende kunstner har været til stede ved de begivenheder, han skildrer, hvis man vil bedømme kildeværdien. Pudsigt nok kan en detaille på et billede fra »hjemmefronten« give anledning til, at man kommer i tvivl om dettes kildeværdi. På Monies' bekendte indtogsbillede — nr. 245 — gengives indskriften på porten ved Helligåndskirken: »Vore Fædre forlode sig paa dig, og de bleve ikke skuffede. 6.S.1 C.«, medens H. C. Leys tegning — nr. 246 — av den samme port har indskriften: »Vore Fædre forlode sig paa dig og du hjalp dem Ps.22,5.« Det på det første billede citerede står i al fald ikke i 6. salme, og 22. salme er ikke helt rigtigt citeret. Hvad stod der over porten?

Da billeder ofte bliver grundlæggende for den almindelige opfattelse av en begivenhed eller en person — man tænke fx. på Heimbachs billede av arvehyldningen eller på Carl Blochs av Christian II. på Sønderborg — er det av overordentlig betydning,

at denne bog har givet os muligheder for at vurdere et stort billedmateriale kritisk, både når det gælder personer og begivenheder, og når det drejer sig om noget så uhåndgribeligt som »ånden fra 48«.

Hans H. Fussing.

I den værdifulde Serie Bibliotheca Norvegiæ sacræ er som Bind XVIII ved nu afdøde Provst Anders Nilssen blevet udgivet en Biografi af en ejendommelig Skikkelse i det 18. Aarhundredes dansk-norske Kirkehistorie *Biskop Eyler Hagerup 1685—1783* (Oslo 1951). Hagerup blev især bekendt ved i sin Præstetid i Kværnæs som fremtrædende Medlem af »Syvstjernen« sammen med Thomas v. Westen og andre at arbejde for kirkefornyende Tendenser. Senere var han Sognepræst i Kallundborg 1715—27, men forflyttedes derpaa til Trondhjem, hvor han virkede til sin Død først som Lector theologiæ, siden (fra 1731) som Biskop. Den historiske Dom over Hagerup er i nyere Tid især blevet formet af Ludvig Daae, der i sin *Trondhjems geistlige Historie* (1863) S. 151 ff. under en Skildring af et Sammenstød mellem ham og den humanistisk prægede Rektor i Trondhjem Benjamin Dass ensidigt tog den sidstnævntes Parti.

Der kunde da være Grund nok til gennem fornyede Undersøgelser at faa et mere nuanceret Helhedsbillede frem. Det er denne Opgave, Anders Nilssen har stillet sig. Den nye Biografi af Eiler Hagerup, hvorved Forf. oprindelig erhvervede sig H. M. Kongens Guldmedaille, men som først nu efter hans Død i høj Alder har kunnet udsendes som et posthumt Skrift, er et flittigt og — som det synes — omhyggeligt Arbejde. Særlig hviler det paa omfattende Studier i Trondhjem Bispearkiv, specielt af Bispeembedets Kopi- og Visitatsprotokoller. Gennem en Analyse af Hagerups Indsats paa en lang Række forskellige Omraader, Stiftsadministrationen, Skolevæsenet, baade det højere og lavere, Katekisation, Kirkedisciplin, Fattigforsorg etc. er det lykkedes Forf., overalt støttet til solide Kendsgerninger, at begrunde en ny Opfattelse af Hagerup som en meget dygtig, nidkær og betydelig Kirkemand. Hans Resultater gør et tillidvækkende Indtryk, og der kan næppe være Tvivl om, at Billedet af Eiler Hagerup i Fremtidens kirkehistoriske Fremstillinger vil komme til at bære andre Træk end hos Daae.

Paa en Del Punkter lader der sig dog indvende adskilligt mod den foreliggende Bog. Den gør i alt for høj Grad Indtryk af at være en blot Materialsamling, ikke en afrundet Behandling.